

DOI 10.33190/0027-2833-325-2022-4-005

Дидик-Меуш Г.

МОКРЯНИ. ГОВІРКА МАМИНОГО СЕЛА : СЛОВНИК

Львів : Піраміда, 2021. 288 с.

Коли вперше розгортаємо той чи той словник, перед нами передусім — слово, словосполучення, фраза... Однак уже за хвилину занурюєшся у філігранний світ Слова, укотре захоплюєшся мудрістю його носіїв. Саме таке враження справляє на читача праця «Мокряни. Говірка маминого села» Г. Дидик-Меуш — цей «роман-у-словнику» про мікро- та водночас макросвіт *мокринців* (діал.) — мешканців мальовничого дрогобицького села Мокряни, роман про досвід, обізнаність, спостережливість, духовність, зрештою — про людськість, який не відпускає до останніх сторінок.

Життєвий шлях чотирьох поколінь по маминій лінії Г. Дидик-Меуш закарбовано в автентичному мокрянському слові, послідовно фіксованому від другої половини ХХ ст. до сьогодні, хоча тяглість слова давніша, сильніша, ніж час. Головна оповідачка — Дарія Бучок, мама укладачки цього словника, яка «довгі роки з любов'ю і дивовижною ретельністю відтворювала» (с. 5) мокрянську говірку чи то в зошитах, чи то принагідно на клаптиках паперу. Важливо, що завдяки скрупульозній праці доньки мамине Слово не загубилося — збереглося назавжди, а зібраний діалектний матеріал справді «має найвищу якість і достовірність» (с. 5). Рецензований словник, як і інші праці Г. Дидик-Меуш — відомого історика української мови, виконано на рівні науковиці-професорки, задум, ідею, «родзинку» якого авторка виношувала та плекала не один день, зреалізувавши його в різних жанрах: «словникові однієї родини», «жіночому словникові», «маминому словникові», «словникові одного села».

Г. Дидик-Меуш зробила гідний дарунок своїй мамі — на літа, однак не лише сердечно-приватно, родинно: це дар і найріднішим, і всім мокрянським людям, і мовознавцям, передусім діалектологам. Наукове товариство гідно оцінить цей «мамин скарб», адже потреба в діалектних словниках і словничках кожної говірки з огляду на різні чинники є безперечною.

Гортаючи новий словник на предмет наукової зацікавленості «а що там мого», мимовільно потрапляєш у ті часопросторові площини, коли людська шляхетність цінувалася понад усе. Рецензована праця — це не лише слова, словник. Це світорозуміння, світотлумачення, світосприйняття у Слові, це мокрянський «кодекс» життя: правила поведінки в різних ситуаціях, звичаї, традиції, мовленнєві формули зичливості, вітань, побажань, а також прокльонів і лайки. Дивуєшся, «як багато важить слово», як знайомі «кравецькі» *вшітки*, *фарбінкі*, *фастрипи* відлунюють голосом і моєї бабусі-кравчині.

Укласти словник, а тим паче діалектний, — справа непроста. Це один з найскладніших наукових жанрів, що узагальнює, оприлюднює багаторічну працю його авторки. Позірна легкість «Говірки маминого села» — насправді результат наукової майстерності його укладачки, материнського чуття мови, наполегливої та скрупульозної роботи: грамотно викладені значення, вдало дібрані цитати, ретельно вичитаний текст. Відчувається, що це рідна говірка авторки, яка також стала інформаторкою, представницею четвертого покоління, а отже, такий словник — достовірне джерело для подальших досліджень.

Реєстр словника — максимально наближені до мокрянської вимови слова, словосполуки, паремії, табуйовані вислови, відтворені за допомогою сучасної

орфографії без традиційного для діалектних словників транскрибування (зі всіх діакритичних знаків використано наголос). Таке подання діалектного матеріалу значно полегшує його сприйняття для нефахівців. Авторка зафіксувала слова, які відомі літературній мові (*бакун, образ* ('ікона'), *парити, пасок* та ін.) або відбивають специфіку наддністрянської говірки на різних рівнях: фонетичному (*аптіка, ведрó, гáдди, засмáрканий, пазлітка, пéндзиль, пенціонёр, печітка* та ін.), акцентуаційному (*людина́, адвокат, бéріг, вéрба, задобріти, перед* тощо), словотвірному (*вазонок, пільник, підпеньок, прозу́лька* та ін.), граматичному (*йодина́ 'мед. йод', бендзіна, видéвці, пéдало, півонія, сатіна* та ін.).

Частина слів у зафіксованій говірці має відмінне від літературного значення (*бáрда* 'патока з цукрових буряків', *нйкати* 'постійно казати *нйи*; усе заперечувати, від усього відмовлятися', *пакувати* 'їсти багато і ненаситно', *перéруб* 'перегородка в шафі', *ріпа* 'великий бруд (переважно на шиї)', *цікати* 'давати малими частинами' тощо), інші — засвідчують розширення семантичної структури (*прóба* 'спроба' та 'репетиція хору', *ру́ра* 'труба' та 'кінець' та ін.). Авторка намагалася подати всі відомі значення слова в говірці (*зиці́рка* 'муштра', 'шк. руханка') та омоніми (*в'ідáти*¹ 'їсти багато і зі смаком', *в'ідáти*² 'гавкати голосно і довго', *повóджинь*¹ 'поведінка; спосіб життя', *повóджинь*² 'удача; удачливість', *просто*¹ 'прямо', *просто*² 'перед; навпроти' та ін.).

Широко репрезентовані локалізми серед усіх частин мови: *вистриго́ньи* 'модниця', *розхі́дник* 'бур'ян', *вособівка* 'автівка', *свьінки* 'плавальні труси', *ха́мороть* 'затинок', *цілець* 'сніг, по якому ще ніхто не ходив', *имінка* 'помада'; *валиво́кий* 'витрішкуватий', *пацалова́тий* 'опецькуватий', *скаливо́кий* 'косоокий'; *закандибáситись* 'захмаритися', *запота́райкати* 'загубити', *спочéний* 'спітнілий'; *віткайво́* 'звідси', *впри́бусь* 'на босу ногу', а також серед великої кількості вигуків: *гей-ру́п, пéк-за-пек, сіго-сіго, слічо́та* та ін.

Засвідчено численні запозичення (*гафт, нйиб'ёський, папенде́ка, райшту́льи, рéкіш, спáцер, фельфёдер, цайг, цельт, шля́фрок, шмельц, штрукс* та ін.), чимало староукраїнських слів (*ту́чи, мно́го, мінута* та ін.).

Тематичний спектр словника мокрянської говірки охоплює передусім лексику кравецтва (*вилóги, ви́штка, розліта́йка, стебні́вка*) та кухарської справи (*пелині́чка, пелиньи́, пудер, цвібак*), а відтак — медичну (*бальо́нчик, сирі́тки, скрут, фри́бра*), анатомічну (*ві́чко, щéка, ямка* та ін.), ботанічну (*боз, восéт, зазу́лькі, пі́рїяка, расть, рождéник*), зоологічну, зокрема й орнітологічну (*слі́пак, спруг, шупáк, зазу́льи, бо́мок*), будівельну (*ві́нкель, підисьі́тка, тиньк, цалі́вка* тощо), теслярську (*гі́бель* та ін.), музичну (*бу́бент, свиста́к* тощо), обрядову (*віне́ць, перéбранці, писáти, стрості́на* та ін.), міфологічну (*анти́пко, во́пір, дябил* тощо).

Церковна лексика представлена здебільшого назвами релігійних свят: *Главо́сіки, Юра, Жі́вник, Облі́ваний понеділок* та ін. Серед шкільної лексики чимало застарілих слів: *п'ю́рник, раху́нки, риді́рка, рісі́к, таблицьи* тощо.

Свою «мову» має і мокрінська мальота (*горóсьо, няньи, пéсьо, тю́тьи, цю́ньи* тощо), чий світ дитинства (і укладачки — також) зарбовується в лічилках (*лі́зла ба́ба до пивні́ці, позубі́ла пацю́ріці, місьиць віді́в — недові́дів, со́нце встáло — позби́рало* та ін.), у забавлянках (*бу́ську, бу́ську, принеси́ ми Мару́ську!*; *лі́зе та́ва до Крако́ва: де ту́ сісти, би малу́ (малóго) <...> зі́сти; ці́хо, ді́ти, ці́хо-ша, ви́бігла з норі́ миши́, ву́шка корото́нькі, фóстик до́вгий, звéрха кў́сник ко́жушкá* тощо), у назвах дитячих ігор та розваг (*пукáти ба́бки* та ін.).

Стилістично маркована лексика відповідно позначена ремарками: лайлива (*га́дина, ф́ранса* та ін.), зневажлива (*пащéка, пендзюва́ти, скотина́, тлу́мок, халу́пницьи* тощо), іронічна (*бу́да, перепросі́ти, райзи, смердо́х, філіто́во* та ін.), ласкава (*худі́бка* та ін.).

Матеріал мокрянської говірки уможливило цікаві різноаспектні мовознавчі спостереження, скажімо, над діалектним словотвором: це формування сло-

вотвірних гнізд (*люкс, люксовий, люксусовий, люксусово* (с. 145), *склеп, склепάρка, склеповий* (с. 225), *бацькар, бацькарний, бацькарник, бацькарство, бацькатисьи* (с. 18) та ін.), функційне навантаження деяких словотворчих афіксів (*зазімно, заквасний, засолодкий, затононький* та ін.). Словник ілюструє живу говірку, яка добирає власні відповідники до запозичень (*направа* 'ремонт'), творить нові слова (*димце* 'нитки для вишивання фірми DMC'), «забуває» старі (*нецьки, магільницьи*), редукує слова, адаптуючи їх до розмовного мовлення (*льїтрика, льїтричка, зара, мож*).

Укладачка зафіксувала багатий фразефонд з компонентами *Бог* (с. 24–25), *головá* (с. 67), *ро́зум* (с. 217), *спокій* (с. 232), *свѣт, свѣтій* (с. 241), *шту́ка* (с. 280–281), *нич* (с. 169) та ін. Це й відомі засвідчені фразеологічні одиниці мови, які позначені діалектними рисами, і специфічні регіональні утворення (*льос нещислівий* 'недоля', *ма́ти такій льос* 'мати таку долю'; *бзік* 'дурниця, нісенітниця' — *бзіка в голові ма́ти* 'поводитися дивно, непередбачено', *цізóriк* 'кишеньковий складний ніж' — *зложітисьи, як цізóriк* 'вдавати зі себе кращо-го'; *шма́та* 'знев. непорядна людина' — *шма́та востáтна* 'т.с.'; *шпа́га* 'пригода' — *шукáти собі якісь шпа́ги* 'наражатися на неприємність' та ін.).

Усну комунікацію мокрянців забезпечують усталені мовленнєві формули: привітання та відповіді на нього (*шо чувáти?; дай Бóже!; дай Бóже цісьтьи!* — *дъікую, дай Бóже і вам!* та ін.), звертання (*про́шу пáна* та ін.); прощання (*бува́йте здоро́ві!* — *ходіт здоро́ві!* та ін.), побажання успіху в роботі (*з Бóгом!* та ін.), побажання щасливої дороги (*щасліво сьи верта́йте!* та ін.), застереження від лихого ока (*ти, паску́дне, ти* та ін.) тощо. Мокрянські люди вміють жартувати, *фіглюва́ти* (*вам, та́ту, Пáска в голові, а мені сьи фудзія трафлі́є* та ін.), іронізувати (*з го́лов за́днице́в ходити* та ін.), а за потреби — ганьбити (*ти, діду, ти!* та ін.) і навіть клясти (*ка́чка би тьи ко́пнула; ка́чка би тьи ко́пнула, сла́бість і го́пнула; ти га́дино сорока́та; би'ссьи стік; су́вала би тобо́в сла́бість по пі́йцу* тощо).

Життєву мудрість, віковий досвід мокрян відбивають і численні сентенції: *як не кійо́м, то па́лицев* — покарання за негідні вчинки не оминуть; *як Куба Бóгу, так Бог Кубі* — як поведишся, так і маєш; *свѣй як не запла́че, то хоць сьи скрѣвѣт* — рідний як не pomoже, то хоча б поспівчуває; *не той хіба свѣтій, хто суму́є, а і той, що фіглю́є* — добра людина не тільки сумує, а й веселиться; *хто не слухає сво́ї ма́ми, той слухає гу́сьичо́ї шкіри* — хто не одягнеться тепло, той буде мерзнути та ін.

У Мокрянах схвалюють такі «неписані» правила поведінки: *як лю́ди, так і ти* — поводитися так, як прийнято; *не пхай сво́ю лі́жку до чужо́ї мі́ски* — не втручатися в чужі справи; *че́рез дурне́ йийце́ не псу́й ли́це* — не втрачати репутації через дрібниці; *ме́нче вку́сиш — ско́рше лі́гнеш* — стримувати свої бажання; *даю́т — бері́, бю́т — тіка́й* — діяти відповідно до ситуації; *ма́єш у то́рбі — сьиди́ш на го́рбі* — бути передбачливим; *не то грі́х, шо в пі́сок йде, а то, шо з пі́ска вихо́дит* — під час посту важливо не говорити нічого злого; *не будь задо́брый, бо тьи злі́жут* — за надмірну доброту можна постраждати; не варто щось відкладати на потім, *бо відкла́дуваний хіба сир до́брый* та ін. Та й узагалі не варто перейматися дрібницями, адже *то бу́лька прутів Бóжо́ї во́лі*. А коли в родині спокійно, мирно, затишно, то, як кажуть мокрянці, *якби́ свѣиті́ хату́ перелеті́ли* (с. 244).

У мокрянському слові — особливе ставлення до природи (*жаль ми нашо́ї чере́шні. Чі́сто ги лю́дина відійшла́* — с. 9), спостереження за якою сформували доречні висловлення: *по Петрі́ — по теплі́; заводі́ти, як ка́ньи на дощ; со́нце зайшло́ за вал* (призахідне сонце зайшло за темні хмари — завтра буде дощ) та ін. Зафіксовано низку евфемізмів до слова *га́дра* 'гадра' — *паску́дницьи, та і под.*, яка завжди набридала мокрянським людям.

Рідні місця Мокрян окреслюють оніми: *Бада́йка* 'річка, що текла тільки однією частиною села Мокряни', *Сту́пенка* 'потік у долині пасовища біля сусід-

нього села Ступниця», *Перелісок* 'поле під лісом', *Полуванок* 'ділянка недалеко від хати', *Сіножїтка* 'луг, де косили траву на сіно', *Толока* 'громадське пасовище' та ін.

Ілюстрації словникових статей відбивають традиції та звичаї в Мокрянах плести *вінчики* з барвінку нареченим (с. 49), *свьытїти* на *Божого Тїла* власноруч зроблені як *намальовані вінчики* (с. 49), на «Івана» *майїти хатї лопухами і ромашками* (с. 110), прикрашати перед Рїздвом *ялину ріжними баньками* (с. 17), а зайву — *класти на посїчку при порозї*, щоб витирати ноги (с. 284), чи готувати дванадцять страв, серед яких — дефіцитний *волїй* (с. 55), випікати напередодні Святвечора *струцілі* (с. 23), а після Вечері — *війзїти ліжки*, запахати в *дїдух*, *абї родїна булї мїцнї* (с. 51), про те, як *вським-рїжним* оздоблювали обрядовий великодній хлїб (с. 177). Цікаво довідатися, що за мокрянськими звичаями листїв *до свьытого Миколїя* не пишуть, адже *сам знїє, що мїє робїти* (с. 154), на *Свьыту вechеру* — *не н'єсьи*, тому й *нїти нич не стївили на стїв* (с. 285), про коляду на Старий новий рік, коли *важнє кольїдувати, а не засїсти за стїв і гїстїтїсьи до рїна* (с. 34) та ін. У мінітекстах словникових статей — про будні Мокрян: розповідї про те, як *лапали лїса* (с. 139), як у рїчцї Бадайка холодили молоко, ба більше — навіть доведемося про найпоширенїші клички мокрянських псїв — *Бобко*, *Брївко*, *Муха* та *Рїкса* (с. 182).

«Квітковї» ілюстрації, як визначає їх авторка, записанї мокрянською говїркою з голосу її прабабцї та бабцї, — це свосрїдний порадник у веденнї господарства, у вихованнї дїтей, у вмїннї протїстояти життєвим труднощам, пам'ятаючи, що на все Божа воля: *Дав ти Пїмбїг цїсьтьи... все так не будє! І як дав ти Пїмбїг нецїсьтьи, памнїтїй, тїж все так не будє!* (с. 282); *Як Пїмбїг дасть ти цїсьтьи, то нїтї від тєбе не змїже відобрїти* (с. 175); це і непомильна жїноча інтуїцїя: якщо чоловїк їде, а дружина його наздоганїє, то *не тре сї питїти, як вни жїють* (с. 231). Варто скористатися перевїреними часом *бабциними переписами*, щоб зготувати *паїтетївку* — домашню ковбасу з вареної печїнки і м'яса (с. 180), *пїяцок з румбамбару* (с. 218), *пелинїтка зи стїрки* (без цукру) (с. 236), *пїрїг з бїльби* (с. 29) тощо.

Потїшними в цьому «романї-у-словнику» є невигаданї історїї про Василя, який, сидючи за весїльним столом *при парїдї*, так і не зрозумїв, що одружується (с. 176), про те, як *совїти* робили в Мокрянах *публіку*, позаяк не знали, якї на вигляд *пчолї* (с. 208) чи дозрїлі огїрки (с. 229); як «маскальки» шили *порткї* з *перкалю* (ситцю) в *квітчкї*, чим здивували мокрянське жїноцтво так, що *до самбї смєрти не моглї надївуватїсьи* (с. 182) — усе це природна реакцїя *газдовїтого* галичанина на появу цїлком їншої «культури». Безперечно, саме Словом мокрянцї вчать порядности, толерантности, терпимости, цїнувати те, що довкола нас, адже в буденних клопотах і мїнає життїя. Колись важко працювали в колгоспах, порали велике домашнє господарство, однак жїнка-мокрянка *їшла до цєркви так алїгансько вбрїна, гнїби не знїла, що такє мотїка, вїла і серп* (с. 73).

«Мокряни. Говїрка маминого села» — це не тїльки лексикографїчна праця, а й живї голоси мокрянських людей, якї лунають за кожним словом. Колоритну наднїстрянську говїрку можна почути завдяки запропонованим QR-кодам (с. 15, 40, 120, 138 та їн.): авторка разом із сестрою начитують оповїдї, наспївують коляди (до речї, додано й ноти до коляд на с. 34, 113, 128, 214).

Словник Г. Дидик-Меуш подає найновїшу їнформацїю про стан функцїонування однїєї з наднїстрянських говїрок, найвиразнїше на рївнї фонетики: у позицїї пїсля м'яких та шиплячих звукїв звук [а] реалїзується як [и], [ї] (*пїшии*, *порїдок*, *почїток*, *рїсно*, *чїд*, *пацьїчий*, *шкрїбїчка*), «укання» (*рїжї*, *ружїовїй*, *убрїзїти*, *кумпїнїя*); наявнїсть протетичних звукїв (*влїска*, *вбїра*, *вовєс*, *вовад*, *волївчи*, *гнїби*, *гиржїа*, *їїндїк*, *їїнчїий*); бїльшїй ступїнь м'якостї свїстячих (*зьвьїр*, *свьїто*, *свьїт*); у позицїї пїсля голосного в кїнцї складу перехїд [л] в [ў]

(співка, цівком, цідівко, шкєвко, горівка); відсутність довготи м'яких приголосних в іменниках середнього роду (нащеківань, прасівань, снідань, хабазь, ходжінь, болоть, гирчїцьи); твердість [р] (бурак, вечєрати, ратунок, расть); зміна [т'] у [к'] (скьїти, скьїтий, кісно, накіце); твердість суфікса **-иск(о)** (бодачіско, окопіско, пїячіско, псіско, хлопіско); твердість суфіксів інфінітива (крїслит, міслит, приліпит, засліпит) та ін. Серед морфологічних рис: закінчення **-и** в демінутивах у називному відмінку (подушчї, ручничї, волувчї), закінчення **-ов** — в орудному відмінку (ріков, роботов), **-и** — у родовому й місцевому відмінках (здоровїи, весільї, на місци); закінчення **-ий** прикметників м'якої групи та порядкових числівників (великодний, восінний, задний, порожний, третїй); займенники в непрямих відмінках (вно, го, ї), збереження давніх форм інфінітива на **-чи** (бічи, печї, товчї), форми флективного вираження 1-ї та 2-ї ос. одн. та мн. в умовному способі (абї'м, абї'с', абї'смо, абї'сте); давні форми прислівників (тудїйкаво), специфічні синтаксичні конструкції (на спаню 'під час сну') та ін.

«Мокряни. Говірка маминого села» Г. Дидик-Меуш — перша книжка з авторської серії MOVArго, достойна праця в усіх аспектах, яка має шарм, магію та настрій, своєрідна знімка, але знімка Слова, за кожним з яких вчувається *гніби живїа людїна, вчуває сьи, як дїхїає...* Вчувається голос мами...

Сподіваємося, що оригінальний лексикографічний підхід та зреалізована ідея «словника однієї родини», «маминого словника», «жіночого словника», «словника одного села» мотивуватимуть дослідників на нові подібні видання, щоб кожному мешканцеві кожного села в Україні пощастило так, як мокрянському Слову.

Н. Хїбеба

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Електронна пошта: nataliya.khibeba@lnu.edu.ua

<https://0000-0003-1098-3082>

N. Khibeba

Ivan Franko National University of Lviv

Lviv, Ukraine

E-mail: nataliya.khibeba@lnu.edu.ua

<https://0000-0003-1098-3082>

Dydyk-Meush H.

**MOKRIANY. THE SUBDIALECT OF MY MOTHER'S VILLAGE :
DICTIONARY**

Lviv : Piramida, 2021. 288 p.

Дата надходження до редакції — 01.04.2022

Дата затвердження редакцією — 07.04.2022